

Николаје БОКШАН
Универзитет „Бабеш-Болјај“
Клуж

ЈЕРАРХИЈСКО ОТЦЕПЉЕЊЕ РУМУНСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ ОД СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ 1864–1868

Апстракт: Аустро-Угарска империја је током XIII и XIX века настојала да у своје интересе искористи напоре православних верника да формирају националне цркве. Зато је подржавала жељу Румуна да се одвоје од српске Карловачке митрополије и формирају румунску православну митрополију.

Еволуција православља у Аустрији као националним црквама, феномен зачет крајем XVIII века, поново је скрепуо пажњу јавног мњења и политичких кругова на однос етноса и вероисповести, који ће утицати на међунационалне и међуверске односе током целог XIX века. Вероисповедна солидарност и црквене везе у XVIII веку биле су под утицајем либералних начела – које је световњаштво уносило у црквену средину у покушају да реформише организацију црквених установа, и налета модерне идеје о нацији и начела националности – који су захтевали институционализацију друштава на националним основама. Еволуција цркава у Централној Европи као националним црквама била је општа појава те епохе, која је дотицала традиционалне црквене везе: румунско-српску у Православној цркви, румунско-русијску у Украјинској цркви, везе између Унијатске и Католичке цркве, а унутар римокатолицизма, између Хрватске и Мађарске цркве. При том је непосредно утицала на односе међу различитим нацијама Аустријске империје, чему је доприносила и вештина са којом је Беч манипулисао вероисповедним везама у политичке сврхе, ради одржања јединства и равнотеже империје. У тим условима, процес формирања националних цркава код Румуна, Срба, Хрвата, Русија неизбежно

је садржао политичко-националне конотације, производећи затегнутост у међунационалним односима, интерконфесионалне спорове, тензије међу династијама и различитим националним групама. После искуства из 1848. и из доба апсолутистичког режима, Беч је с пажњом контролисао јерархијске односе и мишљења како међу нацијама не би изазвали конфликте широких размера, који би нарушили политичку равнотежу, и како би се очувао интегритет империје. Црквена румунско-српска веза, која је под знаком илирских привилегија деловала у православљу у Ау-стрији током целог XVIII века, била је снажно подривена тим тежњама, које су се развијале од конфронтације до црквеног одвајања, као комплексан и дуготрајан процес омеђен низом догађаја. Најзначајнији међу њима била је Револуција из 1848. када су Румуни из Баната први пут прокламовали одвајање од српске јерархије, започињући фазу практичног остваривања аутономне румунске митрополије.¹

Установљење либералног режима у Аустрији створило је повољне услове за одвајање Румунске цркве од српске јерархије и за обнављање Румунске православне митрополије: после неуспелих покушаја у постреволуционарном периоду и током деценије апсолутизма, Румуни су с успехом искористили нов однос снага у монархији успостављен увођењем федерализма, политичку игру започету између центара и провинција, између Круне и пацја, међу нацијама и међу вероисповестима. Либерални режим започиње нову фазу у процесу црквеног одвајања Румуна од српске јерархије у Карловцима и последњу фазу у процесу обнављања Румунске православне митрополије. Беч је поново утврдио свој став према Румунима, пошто му је била потребна њихова сарадња у новом федералистичком организовању монархије.² Српска Војводина и тамнички Банат укључени су у Мађарско краљевство, упркос протестима Румуна и Срба. Са своје стране, Пешта је подстрекавала црквену еманципацију Румуна од карловачке јерархије и оснивање Румунске православне митрополије да би се супротставила отиору Срба незадовољних припајањем Мађарској.

У тим условима, почетак одвајања Румунске православне цркве од српске јерархије охрабривали су империјални кругови и благонаклон став мађарске политичке класе.³ Беч је, ипак, одуговлачно доношење одлуке о Румунској митрополији, мада је у раздобљу 1860–1863. њену обнову снажно

¹ Опширно о томе: Nicolae Bocsan, Ioan Lumperdean, Ioan Aurel Pop, *Etnie si confesiune in Transilvania (secolele XIII-XIX)*, Oradea 1994, 97-149.

² Simion Retegan, *Dieta romaneasca a Transilvaniei*, Cluj-Napoca 1979, 55.

³ Ilarion Puscariu, *Metropolla romanilor ortodocsi din Ungaria si Transilvania*, Sibiu 1900, 137, 139.

подржавала румунска елита из Баната и Трансилваније са Андрејом Шагуном на челу (румунско-српска православна конференција 1860; ердељски православни синод 1860; црквени национални конгрес 1862. према којем су се Румуни поставили пасивно: молба упућена цару 15. марта 1862)⁴

Није случајно година 1863. била одлучујућа за Румунску православну митрополију у контексту препитивања става према Румунима и према улози Трансилваније⁵ у новом уставном устројству монархије. После колебања из 1862. двор је, одлучивши да се ослони на Румуне, сазвао Трансилванску дијету. Не лишен политичких конотација, царски рескрипт од 25. јуна 1863. најављивао је намеру цара да оснује Румунску православну митрополију под координацијом Српске митрополије.⁶ У том циљу, ердељска дворска канцеларија је од епископа Шагуна захтевала предлоге о организовање митрополије, његово мишљење о опортуности проширивања њене јурисдикције и на православне Румуне у Мађарској, о подвлашћеним епископијама и средствима за остваривање јерархијског отцепљења од Српске цркве. У свом одговору,⁷ епископ Шагуна преузима ставке из молбе од 15. марта 1862. коју је цару упутила делегација православних Румуна из империје, и подржава једну једину Православну румунску митрополију у Аустријској монархији, с подвлашћеним епископијама у Араду и Буковини, и са три нове румунске епископије: у Темишвару, Карансебешу и Клужу. Одлука о отцепљењу од српске јерархије требало је да уследи на румунском сабору. Ердељски епископ је прецизирао да права Срба неће бити повређена, јер ће они у Банату, у Вршцу, задржати своју националну епископију под јурисдикцијом карловачког патријарха. Део из заједничких православних фондова који припада Румунима обезбедиће опремање нове митрополије. Шагуна је подржавао предлог да митрополит буде изабран на црквеном сабору образованом од клирика и световњака, а епископи – на епископском сабору, с тим да буду потврђени од стране цара.⁸ Пошто се још двоумила у вези са проширењем јурисдикције нове митрополије изван граница принципата, односно и на православне Румуне у Мађарској (Банат, Арад, Бихор), ердељска дворска канцеларија је захтевала консултовање ердељског Синода.

Саставши се 22. марта 1864. Синод Ердељске епархије упутио је цару молбу у којој је подржао предлоге што их је формулисао Шагуна и изра-

⁴ Опширније: Nicolae Bocsan, Ioan Lumperdean, Ioan Aurel Pop, *нав. дело*, 171-176.

⁵ Simion Retegan, *нав. дело*, 65.

⁶ Harion Puscaru, *нав. дело*, 144.

⁷ Исти, *Colectiunea actelor*, 208-209.

⁸ Исти, *Colectiunea actelor*, 210-216.

дио је, на основу пројекта што га је редиговао епископ, правилник са 174 параграфа о организовању пове црквене области, који је послужио као основа за Органски статут из 1868. године.⁹

Кораци ка отцепљењу подстицали су румунско-српске тензије и распре у све три епархије са румунском већином, али су елите двају народа, са становишта либерализма, почеле да уводе потребна разграничења између верског и политичког, сугеришући потребу политичке сарадње и солидарности упркос размимоилажењима у црквеним питањима. Београдски лист „Видовдан“¹⁰ сматрао је тежњу Румуна „правичном“ и оправданом, јер је „источна црква демократска и национална“, „на ту су установу циљали и циљају и остале цркве у Европи“. „Свуда се“ – пише „Видовдан“ – „црквама даје национални карактер и самосталност. Ту самосталност траже сада и Румуни. Срби немају ништа против, они признају да је жеља праведна и одговара садашњем времену.“ Према српском становишту, јерархијску поделу треба извршити „на основу националности и самосталности“, без интервенције политичке власти која би могла да угрози аутономију Српске цркве, очувану са толико жртава. „Ако би се Румуни потчинили заштити, од тога би настао преседан за будућност и укинуло би се Србима право на самосталност.“ Та српска жеља косила се с идејама што их је формулисао Шагуна, по којима је поделу и обнављање Румунске митрополије требало извршити царским рескриптом, а не одлуком карловачког Сабора. Изван различитих виђења о остваривању поделе, заједничко мишљење елита двеју нација било је да „отцепљење треба да учврсти, а не да уништи солидарност двеју страна“, да ће подела „бити растављање, а не завада, јер ћемо и одсад још имати заједнички интерес, наиме интерес Источне цркве у Аустрији.“¹¹

Позиви елита на солидарност и сарадњу нису могли да предупреду локалне препирке, на нивоу црквених општина, изазване особито окружницом вршачког владике од 16. октобра 1868, упереном против свих новотарија које би личности или црквене општине усвојиле „у служењу, у читању, у певању и у постављању црквених патписа“.¹² Окружница је циљала на румунски језик у обнављању обреда и на латиницу у црквеним књигама и патписима, те је изазвала реакцију румунских заједница. Наглашавајући значај националног језика као обредног, значај елемената који дефинишу румунски идентитет (латиница, национални симболи и др.), ус-

⁹ *Actele Sinodului bisericii gr. răsăritene din Ardeal din anul 1864*, Sibiu 1864.

¹⁰ „Concordia“ IV, 1864, 23(277), 19/31. март, 92.

¹¹ *Исѣло*.

¹² „Concordia“ IV, 1864, 29(283), 9/21. април, 126.

вајање националне идеје на нивоу румунских урбаних и сеоских општина продубило је сегрегацију на нивоу верске солидарности и румунско-српске црквене везе. Прва црквена општина која је реаговала на окружницу епископа Емилијана Кенгелца била је лугошка, где се *ad hoc* састала црквена скупштина под председништвом Филипа Паскуа, и са Јулијаном Јанкулескуом као бележником, захтевајући укидање окружнице. Скупштина се позивала на национални карактер Православне цркве, на чињеницу да су највеће промене током векова учињене управо у области богослужбеног језика, што је довело до опште употребе румунског језика у Румунској цркви и, напоређо с тим, до измене словенских речи и патрисиа.¹³ С тим мишљењем су се солидарисале и друге црквене општине у Банату, које су јавно изнеле став да „све тежње и подухвати лугошке интелигенције поводом нашег језика представљају сагласност и заједничке одјеке свих Румуна Банаћана.“¹⁴ У контексту верских расправа, декларација солидарности са Лугожацима позивала се и на бројне преласке у грчко-католичко веру у Врњачкој епархији, поспешене румунско-српским размирицама у оквиру православља и мотивисане материјалним стањем свештеника и злоупотребама којима је народ изложен од стране клира.

Изборни сабор сазван за 1. август 1864. требало је да, сходно окружници којом је сазван, расправља о „корелацији Румуна са нашом јерархијом“. Као и 1862, никао је проблем става Румуна према Сабору. Тада прокламована пасивност није више била ни опортунa, ни примењива. Следећи пример Андреја Мочоњица из 1862. године, Вишченцију Бабеш је 8. јула 1864. објавио чланак намењен усмеравању румунског јавног мпења, према којем „у свим румунским дијецезама, клир, народ и интелигенција треба да учествују у изборима, старајући се да из општина буду упућени просвећени људи на виша изборна места, тако да на сабору учествују поверљиви људи нације“.¹⁵

У епархијама под јурисдикцијом Карловаца одржана су саветовања интелектуалаца, како би се одлучило о ставу Румуна према Сабору, и скупштине које су имале да одреде представнике у више тело за избор делегата за сабор. Сабрани у Карансебешу, сенатори 13. румунске граничарске регименте изјавили су „да не могу учествовати на сабору који је у противречности са старом жељом и захтевом румунског народа да има свог метрополита“.¹⁶ У Темшвару, избори су били ометени румунско-српским

¹³ *Истѡ*.

¹⁴ *Rasunet de la mai multi romani din Varset*, Bocsă Montana, јун 1864, „Concordia“ IV, 1864, 48(302), 14/26. јун, 191.

¹⁵ Vincentiu Babes, *In causa congresului din Carlovit*, „Concordia“ IV, 1984, 52(306), 28. јун / 10. јул.

¹⁶ „Concordia“ IV, 1984, 55(309), 9/21. јул, 220.

распрама,¹⁷ подстакнутим намером сваке од заједница да наметне сопствене представнике, ставом окружног протопрезвитера Мелетија Драгића који су Румуни оспоравали, поништавањем првобитних избора. Румунска већина епархије одобрила је став представника румунских заједница. Сви изабрани мирски депутати били су Румуни, а њихов глас, одлучујући приликом одређивања депутата клира, допринео је избору панчевачког пароха Живковића уместо кикиндског окружног протопрезвитера Влаховића.¹⁸ У Араду су 10. јула 1864. изабрани Сигисмунд Поповић и Лазар Јонеску, опуномоћени да на Сабору заступају следећи став: „Румуни који припадају Источној православној цркви да буду јерархијски одељени од свих једноверника Срба и да имају своју националну митрополију.“¹⁹ У Орадеи се скупштина састала 22. јула, под председништвом протопрезвитера Бике. На прелиминарној конференцији, делегати из Бејуша су одлучили да не бирају депутате за Сабор, како би већ на том нивоу изразили свој протест. На предлог Партенија Косме, већина делегата на скупштини у Орадеи одлучила је да не учествује у избору депутата и у раду Сабора све док цар не додели Румунима митрополију и сопствени Сабор, као и да царском комесару ваља упутити предствку у том смислу. Представка упућена царском комесару позива се на односе Румуна са српском јерархијом, на пуномоћја добијена од стране бирача, који су од делегата захтевали да подрже јерархијску поделу, на чињеницу да је предмет Сабора изборне природе, а Румуни решени да се не уплићу у „црквене послове наше једноверне браће Срба, те према томе да не учествују у избору митрополита, због чега не бирају делегате, чекајући час када ће им цар дати могућност да учествују у избору националног митрополита“.²⁰ Вршачка, Темишварска и Арадска дијецеза одлучиле су да пошаљу делегате на Сабор. Издвојили су своје мишљење представници Румуна са подручја 13. граничарске регименте и конзисторије из Орадее.²¹ Различите ставове Румуна, које је наметала демографска реалност, јавном мњењу су образложили националне вође. У зонама са мешовитим становништвом учешће Румуна у изборима било је потребно јер би иначе као депутати били послати Срби.

¹⁷ „Concordia“ IV, 1984, 54(308), 5/17. јул.

¹⁸ „Concordia“ IV, 1984, 56(310), 12/24. јул.

¹⁹ „Concordia“ IV, 1984, 57(311), 16/28. јул. 226.

²⁰ Став представника жупаније Бихор опширно је приказан у: *Alegerea delegatilor pentru congresul national sarbesc din Carlovit*, „Concordia“ IV, 1864, 58(312), 19/31. јул. 229.

²¹ I. D. Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timisoara 1977, 184. О узнемирености Румуна Банаћана вид. и писмо В. Бабеша упућено А. Шагуни јуна 1864, I. D. Suci, Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, Timisoara 1980, 838-840.

„те би искрсла опасност да се поверује да су те дијецезе српске, док су оне у ствари румунске“. У јавној интервенцији, Винчештију Бабеш правдао је став православних Румуна из Орадее и Карансебеша, изјављујући да је циљ био један и истоветан а „путевн у више погледа различити“, антиципирајући повлачење депутата Румуна са Сабора. Други разлог који је оправдавао учешће Румуна на Сабору био је дух законитости, који је утемељио румунску акцију у либералној епохи. Разлог због којег је примило мапдат 13 депутата Румуна, а и арадски епископ Прокопије Ивачковић – прецизирао је В. Бабеш – била је жеља „да се на најефикаснији начин послужимо законском и важећом основом за озвашичавање популаризовања и посвећења наше националне православне ствари...“ Према мишљењу банатског вође, фактори од којих је зависило обнављање Румунске националне митрополије били су цар и српска јерархија, а они су једино на Сабору у Карловцима били званично и пуноправно представљени, званично су се једино тамо могли срести и са њима разговарати. Дакле, Сабор је био прикладно место да се „оштра цуле братског срца Срба...“ да се српска јерархија убеди у потребу поделе.²²

Дана 1. августа 1864, депутати Румуни су упутили царском комесару на Сабору декларацију и представку намењену цару. Декларацијом је прецизирано зашто Румуни не признају карловачки Сабор и зашто ће учествовати у избору српског митрополита: Православна црква је национална, а карловачка јерархија је српска; румунско становништво броји више од милион душа, што чини више од половине православног становништва, осим дијецеза подвлашћених Илирском сабору, и има националне и културне интересе различите од српских, има сопствену цркву; Румуни у Банату нису укључени у Илирску митрополију канонским путем, него актом политичке власти; Румуни су доследно захтевали обнову националне митрополије; Румуни не могу признати митрополита изабраног у Карловцима као митрополита Румуна, јер на Сабору нису представљени сразмерно свом броју, иако чине више од половине укупног броја верника; показатељ њихове заступљености беше 1 депутат на 60.000-70.000 душа, према 1 депутату Србину на 13.000-14.000 душа.²³ Понављајући наведене аргументе, представка упућена цару прецизирала је да Румуни желе да се њихова црквена еманципација оствари царским актом јер је и њихово укључивање у Карловачку митрополију извршено актом власти.²⁴

²² V. Babes, *Romanii in congresul din Carlovit*. „Concordia“ IV, 1864, 61(315), 30. јул / 11. август, 241.

²³ Декларација упућена царском комесару и представка цару у: I. Puscariu, *nav. дело: Colectiunea actelor*, 222-235 и „Concordia“ IV, 1864, 62(316), 3/14. август.

²⁴ „Concordia“ IV, 1864, 63(3417), 7/18. август, 251-253.

Званичном отварању Сабора 4. августа присуствовали су сви депутати Румуни, али нису учествовали у расправама, пако су оне већином дотицале румунски проблем. Званичну декларацију Румуна представио је Сабору Винченцију Бабеш 5. августа, на дан избора митрополита. Окарактерисана од стране говорника као обраћање једне нације другој нацији, вољеној и цењеној, Бабешова декларација представља трећи документ програмске вредности, који је чинио окосницу акције за јерархијско отцепљење и имао значај званичне декларације о отцепљењу Румуна као чину воље румунске православне заједнице, што има једнаку вредност као прокламовање црквеног самоодређења Румуна. Бабеш је прецизирао да је то само административно отцепљење, с тим што ће румунска нација поново добити прастаро право да поседује своју националну јерархију, право које „никад није поништено по црквеном праву...“ него само „силом неповољних околности одређенога времена...“ Он је признао да је црквена српско-румунска веза била „од великог значаја и користи за читаво православље...“ али је током времена постала препрека на путу прогреса румунске нације, „опасна и за узајамни братски склад, љубав и поштовање обеју нација...“ проузрокујући неповерење међу „два народа, одређена природом, отаџбином и црквом да буду истинска браћа...“ У чину отцепљења Румуни „нису били и неће бити вођени мржњом, него искрено само љубављу, пријатељством и светим интересом...“ али митрополит што ће бити изабран не може бити митрополит Румунима, и то је разлог што они не могу учествовати у његовом избору. Њихово присуство у Карловцима јесте израз поштовања законитости и лојалности престола, осећања братства према српској нацији, коју Бабеш позива да уреди јерархијске односе тако да „можемо заједнички радити на одбрани и обезбеђењу наше заједничке Православне источне мајке цркве, наших нација и језика, нашег моралног и црквеног напретка...“ На крају декларације, В. Бабеш је свечано прокламовао отцепљење: „Ми се растављамо од вас и излазимо из ваше средине, али верујте нам, у срцу смо тако истински ваши, као што смо верни и смерни синови свете Православне источне цркве. Сачувајте и ви, молим вас, иста таква срдачна осећања. Подрављамо херојску српску нацију.“²⁵

Румунске световне вође, које су имале иницијативу у процесу јерархијског отцепљења, позивале су се доктринарно на начела либерализма и на основне модерне идеје о нацији у три програмска акта, у духу идеолошког синкретизма својственог еволуцији идеја у Централној и Источној Европи тога времена. Синтеза либерализма и демократског на-

²⁵ Vincentiu Babes, *Cuvant rostit in fata congresului ilir din 1864*, у: „Concordia“ IV, 1864, 63(317), 7/18. август, додаток.

ционализам, која је утемељила покрет Румуна још од Vormärza, била је у основи политичко-националног програма Андреја Мочоњија из 1860, који је В. Бабеш разјаснио у брошури *Causa limbilor si a nationalitatilor in Austria* (Питање језика и националности у Аустрији) и чинила је платформу на основу које су Румуни покушали да сарађују са националистима из Мађарске после укључења Војводине и Баната у Мађарско краљевство.²⁶ Политичка елита је промовисала такву тактику, раздвајајући црквене распре од императива сарадње. Румунска и српска штампа је подржавала ту тежњу. У том смислу „Concordia“ је недвосмислено устврдила: „Увек смо се опредељивала за мирно отцепљење од браће Срба у црквеној администрацији, јер ће нас једноверни интереси и од сада уједињавати; зато нам је потребно пријатељско растављање, да би и после раставе међу нама владало пријатељско споразумевање.“²⁷

Царском резолуцијом од 2/14. јуна 1864, питање поделе је било поверено митрополитском Синоду, сазваном за 13. август указима од 17. јуна, који су као предмет расправе одређивали послове „што се тичу целе Источне цркве у Ц. К. аустријској монархији.“²⁸ Пошто је својеручним писмом од 13. августа цар саопштио патријарху Маширевићу своју намеру да оснује Румунску митрополију напоредо са Српском, на седници пред отварање Синода, која је утврдила програм, патријарх је захтевао да се на дневни ред пре свега стави питање Румунске митрополије. Иако је жалио што једноверни Румуни, који су више од века и по живели у јерархијској свези са Србима желе да изиђу из те свезе, патријарх је изјавио да „је готов да се нагоди са Румунима – ако ће Св. Синод пристати и ако ће јерархијска веза у суштинским тачкама остати важећа – да добију своју аутономну митрополију и да тако најзад виде своју жељу испуњену.“²⁹

Епископ Андреј Шагуна је изложио разлоге којима су се Румуни руководили захтевајући митрополију и поруку коју је митрополитском Синоду упутио Синод Ердељске епархије, који је подржао повезивање Румунске митрополије са Српском тако да се између тих двеју митрополија заувек очува догматска веза, „да се очува једниство и истоветност исповедања Грчко-источне цркве“ посредством заједничког Синода који

²⁶ Nicolae Bocsan, *Evoluitia ideii de natiune la romanii din Transilvania si Banat (1840-1860)*. „Revue de Transylvanie“ I, 1991, бр. 1, 47.

²⁷ „Concordia“ IV, 1864, 64(318), 10/22. август. 257.

²⁸ *Protocolul sedintelor sinodale tinute in 13 si urmatoarele zile ale lui august 1864 in Carlovit, y: Acte oficiale privitoare la infiintarea Metropoliei greco-sararitene a romanilor din Transilvania, Ungaria si Banat, Sibiu 1867*, 5 (у даљем тексту: *Acte oficiale*).

²⁹ *Исцхо*, 7.

ће чинити оба митрополита и њихови подручни епископи. Синод, који би се редовно састајао сваких 6 година, био би надлежан да расправља „о догмама вере, канонским питањима, симболичним књигама и свим црквеним предметима од којих зависи јединство и истоветност Грчко-источне цркве, којој припадају обе нације.“³⁰ Синод је прихватио оснивање нове митрополије и подређивање румунског становништва њој, под условом да се у Банату задрже две српске епископије - у Темишвару и у Вршцу, дао је арадском епископу канонску диспенсацiju да се прикључи новој провинцији и одобрио је заједнички Синод као израз духовног и догматског јединства. Сабор је дао канонску дозволу за јерархијско отцепљење и поновно оснивање Румунске митрополије, чиме је остварен компромис између поступка за који се залагао Шагуна и онога који су захтевали Срби, и допуњен је царски акт од 13. августа.³¹

Одлука митрополитског Синода означила је важан корак на путу испуњења румунске жеље, јер је премостила – како је запазила румунска штампа – „начелне тешкоће и препоне“. Проблем је сад улазио у сферу практичног административног поступка поделе или – како је приметила „Concordia“ – суочавао се с гомилом материјалних препрека које сигурно неће бити ниуколико лакше превазићи, ако не буде и теже.³²

Преговори су се одвијали тешко и без практичних резултата. Питања о којима се расправљало тичала су се мешовитих црквених општина, манастира, епископских резиденција, заједничких фондова. Срби епископи су подржавали предлог да Румуни добију четири окружна протопрезвитерата у Темшварској дијецези и четири у Вршачкој, али је по тој подели велики број Румуна остајао у оквиру „српских дијецеза, тако да се најзад оптирало за етнографску поделу дијецеза“. У тој фази преговора утврђена су следећа начела за поделу на нивоу црквених општина: 1) румунске, односно српске парохије, припадају дијецези дотичне нације; 2) у мешовитим општинама ће се преговарати којој ће дијецези припасти; црква ће припасти нацији која докаже да ју је од почетка изградила, а ова ће помоћи другој страни у изградњи нове цркве; 3) ако се могу основати две парохије, свака ће бити додељена својој националној цркви; ако једна није довољно снажна, може бити филијала најближе општине; 4) ако се не може доказати право власништва, црква припада већини, која је обавезна да помогне мањини у изградњи нове цркве.³³

³⁰ *Истѿо*, 9–10.

³¹ *Истѿо*, 12–15.

³² „Concordia“ IV, 1864, 66(320), 16/28. август.

³³ „Concordia“ IV, 1864, 72(326), 18/6. септембар, 291.

Синод је пристао да образује комисију од световњака (2 Србина и 2 Румуна), која треба да процени фондове и одреди који део заједничких црквених фондова припада Румунима. Тога ради у Карловце је позван и Винченцију Бабеш. Сумарне информације које су допрле до штампе откривају непомирљив став епископа Прокопија Ивачковића и обазривост Андреја Шагуна.³⁴ Одлуке Синода у вези са резултатима преговора одложене су за пленарну седницу 9. септембра, када је у Карловце требало да стигну сви епископи, јер су неки били закаснили. Посебно је ишчекиван буковински епископ Хакман, који је у аустријској штампи већ објавио другачије мишљење, пре тога изнето у брошури *Dorintele bisericii greco-ortodoxe a Bucovinei* (Жеље Буковинске грчко-православне цркве). Епископ Хакман је желео отцепљење, али не и подређивање Буковинске епархије Румунској митрополији, него централном телу у Бечу које би се осповало за читаво православље у империји, независно од папције. Његов план је подржавао поделу Православне цркве у Аустрији на три административно аутономне цркве – Српску, Румунску и Буковинску, сваку са властитим црквеним поглаваром – постављајући питање треба ли „уступити мирјанима учешће на црквеним саборима“ и дајући свештеницима тек право на консултативни глас.³⁵

Синод је у свом пленарном саставу тек 15. септембра почео да доноси одлуке о практичним питањима отцепљења и организовања Румунске митрополије. Са румунске стране у раду су учествовали епископи Андреј Шагуна и Прокопије Ивачковић, у пратњи Андреја Мочоњија и Винченција Бабеша као представника мирјапа. Сабор је поводом практичних проблема поделе утврдио следеће: под Румунску митрополију прелазе Арадска дијецеза, 4 протопрезвитерата из Темишварске дијецезе (Фаџет, Хасијаш, Липово, Жебел), 4 протопрезвитерата из Вршачке дијецезе (Лугож, Карансебеш, Мехадија, Варадија), све румунске општине из протопрезвитерата који остају под српским епископијама; попис чисто румунских општина из српских епископија Вршачке и Темишварске, чисто српских општина из Арадске епархије и банатских протопрезвитерата који припадају Румунској митрополији; регистравање мешовитих општина које до коначне поделе остају под српским епископијама, с тим што ће за то именована комисија накнадно одлучити о њиховој припадности једној од националних митрополија. У Банату су остале две српске епископије – у Вршцу и Темишвару – са својим дотадашњим резиденцијама; у погледу

³⁴ „Concordia” IV, 1864, 71(325), 15/3. септембар.

³⁵ О Хакмановим плановима и ставу верника из Буковине „Concordia” је објавила бројне дописе и коментаре у бројевима 75, 77, 79, 81, 87 и 90 из 1864.

румунских епископија, сабор је предлагао 5 епископија, укључујући архи-дијецезу: 2 у Трансилванији и 3 у Мађарској, сугеришући и могућа седишта (у Каралсебешу, Кишинеу-Кришу или Орадеи), али се епископ Ивачковић успротивио, захтевајући да будућем митрополиту припадне право установљења седишта. Такође је арадски епископ тражио за новог румунског митрополита право да утврди изворе за дотацију нових епископија. Као практичан начин оснивања нове црквене области, Синод је одлучио да је оснива цар посредством својих политичких органа, а патријарх да је обзнани у Православној цркви потврдним расписом, којим се повој митрополији додељује пуномоћ и право. Следило је да цар именује митрополита, а овај епископе, а да убудуће нова област утврди начин за устоличавање митрополита и епископа. Синод је пристао да јединство Православне цркве у Аустрији осигурава општи Синод, који би се под председништвом српског патријарха састајао периодично, на 6 година, а са надлежностима „у догматским, духовним и дисциплинарним питањима“.³⁶ У односу на претходне, августовске резултате преговора, познате само из штампе, коначна одлука Синода изменила је статус мешовитих општина, које су у целости остале српским епископијама до поделе преговорима или судским путем. Изгледа да је претходно било договорено да мешовите парохије са румунском већином припадну Румунској митрополији, а оне са српском већином, српским епархијама. У једној познатој изјави, В. Бабеш је тврдио како је с Андрејом Мочоњијем заступао на Сабору ово друго становиште, али су епископи Шагуна и Ивачковић уступили, прихвативши да само чисто румунске општинне одмах припадну Румунској митрополији.³⁷

Бабешова тврдња посведочена је документом који су израдили Мочоњи и Бабеш да би послужило као основа за преговоре између румунске и српске комисије, које су ради тога одређене: *Proiectul de program al barbatilor de incredere romani conchemati in anul 1864 la sinodul episcopesc carlovitan spre scopul unei grabnice, practice si drepte realizari a despartirii icarhice a romanilor de sarbi* (Пројекат програма повереника Румуна позваних 1864. на карловачки епископски Сабор у циљу брзог, практичног и правичног остварења јерархијског отцепљења Румуна од Срба). Сходно том документу, предмет поделе биле су мешовите епархије, заједнички манастири на румунској територији и заједнички црквени фондови. Арад-

³⁶ *Protocolul sedintei sinodale tinuta la Carlovit in 11 si 15 in septembrie 1864*, у: *Acte oficiale*, 17–22.

³⁷ *Directia generala a Arhivelor Statului, Bucuresti*, фонд *Vincentiu Babes*, док. 10.

ска дијецеза била је чисто румунска, а у Вршачкој и Темишварској дијецези румунски живаљ је преовладао у размери 6/7, односно 3/5. Чисто румунски окружни протопрезвитерати и општине припали су Румунској, а српски, Српској митрополији. Мешовити протопрезвитерати и општине прелазили су под јерархију чији је национални елемент преовладавајући, а где сразмера није била јасно одређена, остајали су под јерархијом којој већ припадају. Докуменат је номинално означао окружне протопрезвитерате који припадају двома митрополијама. За процену сразмере националних група у мешовитим општинама установљена је заједничка румунско-српска комисија, коју су чинили по један свештеник и два световњака за сваки етнос, са задатком да утврди којој јерархији припадају. Мањинске групе у већинској области могле су образовати црквене општине и захтевати подређивање сопственој јерархији. Пројекат двојице банатских вођа захтевао је епископско седиште и оснивање румунске епархије у Темишвару, као и сва четири манастира на румунској територији. Сходно детаљној статистици окружних протопрезвитерата и парохија, коју су израдили румунски представници на Сабору, под румунску јерархију су прелазиле 453 општине, од чега 422 чисто румунске и 11 са румунском већином, а 20 општина само привремено, до процене сразмере етничких група, док је српској области припала 101 општина – 88 чистих, 5 преовладавајуће српских, а 8 само привремено, до процене сразмере етничких група.³⁸ Мишљење В. Бабеша из 1860. потврдио је Андреј Мочоњи у једном јавном извештају, где је изразио неслагање са поступком Синода, написавши да је „поступком више опортуним него правичним, расправљање скоро свих проблема везаних за ствар наше митрополије поверено искључиво епископском сабору, а нама посебно, управо и званично није остало друго до питање националних фондова.“³⁹

Својеручним писмом од 24. децембра 1864, цар је васпоставио Румунску митрополију, именоваво Шагуну за митрополита и унапредио Ердеевску епископију у ранг архидијецезе.⁴⁰ Истога дана је другим писмом позвао патријарха да сазове Сабор ради „постизања договора у вези са делом заједничког иметка Карловачке митрополије“ који припада од ње отцепљеним румунским круговима.⁴¹ Окружница митрополита Шагуне од 25. децембра, упућена Румунима из српских епископија Вршачке и

³⁸ *Proiectul de program, y. Acte oficiale*, 94–120.

³⁹ Andrei Mocioni. *In cauza mitropoliei romane (Raport de la Sinodul din Carlovit. Pesta in 3/15 octombrie 1864)*, „Concordia” IV, 1864, 80(334), 4/16. октобар, 321.

⁴⁰ I. Puscariu, *нав. дело*, 148.

⁴¹ *Acte oficiale*, 25.

Темишварске, разаслата посредством српске јерархије, обзнанила је подручну територију митрополије, образоване од старих епархија Арадске и Ердељске, којима се додају румунске општине из Вршачке и Темишварске дијецезе; румунске општине из окружних протопрезвитерата Карансебеш, Мехадија, Лугож, Фаџет, Варадија, Жебељ, Вршац, Паланка, Панчево и Чаково образовале су нову епархију са седиштем у Карансебешу, док су румунске општине из протопрезвитерата Хасијаш, Липова, Темишвар, Чанад, Кикинда и Бечкерек потпале под Арадску епархију. У духу синодске одлуке, остало је да се мешовите општине у Арадској, Темишварској и Вршачкој дијецези изјасне којој митрополији желе да припадну. Румунима из Вршачке и Темишварске епархије препоручивало се да остану послушни постојећим српским епископима до пописа општина и именовања карансебешког епископа. Окружницом је прецизирано да ће се у погледу мешовитих општина поступити сходно одлукама карловачког Синода.⁴²

Румунско јавно мњење, особито у Банату, с одушевљењем је поздравило обнављање своје православне митрополије. „Општа радост“ како је штампа писала, била је помућена незадовољством Банаћана што после њиховог одлучујућег доприноса обнављању митрополије није основана румунска епископија у Темишвару.⁴³ Румунска штампа је осудила „начин на који се оснива Румунска митрополија, јер је сваки прави Румун за то да се то оснивање збуди сазивањем сабора на којем ће се изабрати и митрополит и наши епископи, јер Грчко-источна црква, као аутономна, има право да бира своје челнике, што је признато у Илирској декларацији.“ Други мотив незадовољства била је чињеница „да се Румуни Темишварске дијецезе раздељују делом у Арадску дијецезу, делом у Карансебешку, а Темишвар остаје потпуно у рукама Срба, док је – без штете за било коју страну – могао бити у Темишвару и румунски епископ...“⁴⁴ Свечаности у Банату, Араду, Бејушу и на територији граничарске регименте,⁴⁵ одржане поводом обнављања митрополије, представљале су добру прилику за изражавање националне солидарности мимо верских разлика, за толеранцију, склад и разумевање са свим вероисповестима и етносима са свих те-

⁴² „Concordia“ V, 1865, 2(361), 7/19. јануар, 5.

⁴³ I. D. Suciū, *Monografia Mitropoliei Banatului*, 187. Незадовољство Банаћана је изражено у писму Андреја Мочоњија упућеном А. Шагуши крајем 1864. године; вид. I. D. Suciū, Radu Constantinescu, *нав. дело*, 858–859

⁴⁴ „Concordia“ V, 1865, 2(361), 7/19. јануар, 5.

⁴⁵ Извештаји са светковина одржаних у Банату, у Белинцу, Оравици, месту Бокша Романа, Решици, Фаџету, Карансебешу, Чернетезу, Темишвару, Булвезу и Мехадији у: „Concordia“ V, 1865, бр. 2, 3, 5, 6, 7.

риторија. У Араду су на свечаностима учествовали и грко-католици.⁴⁶ У Карансебешу су учествовали представници Римокатоличке цркве, изражена је захвалност немачким и јеврејским суграђанима, и наглашено „добро разумевање које влада међу становницима ове општине, где до сада национална и верска мржња нису ухватиле корена“.⁴⁷ Из Бејуша је Теодор Поп писао 22. јануара 1865: „Ми желимо да поштујемо и да ценимо све нације и вере и желимо да живимо у најсрдачнијем братству са свим нашим суграђанима било које народности или вере, али желимо да на исти начин будемо поштовани, на исти начин да се са нама поступа.“⁴⁸

Општи оптимизам био је пригушен несигурношћу становништва у мешовитим општинама, у румунским или српским местима додељеним другој националној митрополији. Српски лист „Србобран“ ценио је да отцепљење Румуна од српске јерархије потпуно одговара жељама српског народа, али је истовремено протествовао, тврдећи „да се Румунима не да ни најмања српска црква, јер на то немају никакво право“. Са своје стране, „Напредак“ је захтевао гаранције, „бојећи се да ће се српске општине које ће можда доћи под румунску епархију однародити“.⁴⁹ На подручју немачко-банатске граничарске регименте био је присутан страх да „ће се, немајући свештенике и интелигенцију румунске народности, у мешовитим или чисто румунским општинама становници изјаснити за Српску патријаршију“. У то време били су Срби свештеници не само у општинама где су Румуни били у мањини – Папчево, Почитељи, Брестовац, Гај, Самош, Црепаја, него и тамо где су били у већини – Долово, Мараморак, Ковин, Комолница, Севкерин, Долштитија. Допис из тих крајева од 13. јануара 1865. захтевао је да се „посредује на највишем месту да ниједан Румун не остане даље под српском епархијом, било у чисто румунским или у мешовитим заједницама.“⁵⁰ Још је већа несигурност била на подручју Темишварске епархије. Дописник из те области писао је о атмосфери несигурности која влада међу верницима те епархије: „С болом осећамо да та будућност која ће усрећити не долази за нас Румуне из Темишварске дијецезе, јер смо ми, напротив, изгубили наду у наше просвећење видећи се надвоје растављени.“⁵¹

⁴⁶ „Concordia“ V, 1865, 3(362), 10/22. јануар.

⁴⁷ *Истио*, 11.

⁴⁸ „Concordia“ V, 1865, 17/19. јануар, 19.

⁴⁹ Писање српске штампе наведено према: „Concordia“ V, 1865, 3(362), 10/22. јануар, 9.

⁵⁰ О стању на подручју немачко-банатске регименте вид. „Concordia“ V, 1865, 6(365), 22. јануар/2. фебруар, 23.

⁵¹ „Concordia“ V, 1865, 19(369), 16/4. фебруар, 39.

Моменат је пружио прилику за неизбежна поређења са Грчко-католичком црквом, а реактуализовао је расправу о питањима црквене администрације, саборности и уставности двеју цркава. Десет година после обнављања Грчко-католичке митрополије штампа је још писала о потреби сазивања Сабора, јер „унијатска митрополија није црпла из начела на којима се заснива, то јест способност да бира митрополита и епископе, посредством сабора састављених од нижег клира и мирјана, не запажа се јавни ауторитет сабора у утицају на судбину образовања и вероисповести, да би поправила своје привремено постојање“. Поредећи те две цркве, „Concordia“ је указивала на две сасвим различите појаве које су се рађале из односа верска солидарност–национална солидарност. Док је у Православној цркви преовладавао феномен српско-румунске везе, у Грчко-католичкој цркви постојала је снажна тежња ка интеграцији у Римокатоличку, ка поништавању самобитности њеног источног обреда: “Док се грчко-источни Румуни заснивањем Митрополије спасавају своје фузије и невоља са Србима, ми грчко-католички Румуни, напротив, оснивањем Митрополије утапамо се у други, још дубљи амбис, у амбис запада, у опасност да будемо сједињени с огромним нацијама римокатоличког обреда, будући лишени јединог моралног инструмента – живљења нашим уставноцрквеним животом устаљеним током векова, који је једино способан да постави темељ нашој црквеној независности, будући неподложен кварењу католичким јединством.”⁵²

Ради сређивања румунско-српских спорова око заједничке имовине, Беч је желео разрешавање проблема споразумом, а не судским путем. Писмом од 8. јануара 1865. царски комесар на Сабору позвао је румунске депутате на састанак у Карловце 5. фебруара.⁵³ Поступак прописан царском резолуцијом од 24. децембра 1864. предвиђао је оснивање двају представничких тела, српског и румунског, састављених од клирика и световњака, која треба да расправе питање заједничких фондова и манастира.⁵⁴ Коментаришући ову процедуру, румунска штампа⁵⁵ је ценила да „је било боље сазвати румунски сабор, који би ступио у везу са српским сабором ради поделе имања“, имајући у виду и супротстављање П. Чернојевића тим преговорима, о чему је писао бечки лист „Wanderer“.⁵⁶

⁵² *Mitropolilte romane, ucitio*, 37.

⁵³ *Acte oficiale*, 24.

⁵⁴ *Ucitio*, 25-26.

⁵⁵ „Concordia“ уступа велики простор сабору у бројевима 16-17, 19-24 и 36 из 1865.

⁵⁶ „Concordia“ V, 1865, 15(374), 21. фебруар/3. март.

Прилике под којима се Сабор састајао нису биле најповољније и наде у споразумно решење спора биле су све мање што се датум састанка више ближио. Уочи преговора румунска штампа је скептично бележила: „По садашњем искуству и околностима, тешко би неко могао полагати велике наде у задовољавајући исход“, или: „Срби и особито њихови челници превише су љути и разјарени због наше Митрополије да би се могли приклонити братском измирењу са Румунима у погледу фондова и манастира.“ Забрињавала је кампања П. Чернојевића, али је владало и поверење у демарш Андреја Мочоњија и депутата из околине Темишвара – „да се задобије румунска православна дијецеза у Темишвару“, и то се очекивало од предстојећег Сабора.⁵⁷

Румунско представничко тело састало се у Карловцима 8/20. фебруара 1865. под председништвом Андреја Шагуње. На његовим седницама учествовали су арадски епископ Прокопије Ивачковић, хасијашки окружни протопрезвитер Константин Грујић, лугошки – Јован Марку, варадјински – Јосиф Белеш, директор националних школа у Карансебешу Николаје Андрејевић, Андреј Мочоњи, Винченцију Бабеш, Сигисмунд Поповић, Деметрију Хацеган, Аурел Манију и Лазар Јонеску.⁵⁸ Документи⁵⁹ које су 6. октобра 1864. израдили В. Бабеш, А. Мочоњи и епископ Ивачковић прихваћени су и усвојени као предлози румунског представничког тела, заједно с посебним предлогом Андреја Шагуње, „особито са црквене тачке гледишта“, који је формулисао на првој седници румунских представника, посвећеној процедуралним и организационим аспектима. Румунско представничко тело је усвојило начело једнаког права румунске стране на црквене фондове, искључиво право на манастире Ходош, Бездин, Св. Ђурађ и Месић, полазећи од става да су ти фондови и добра „били безусловно заједнички, да никада нису носили национално, него увек искључиво верско обележје“. Као основа за преговоре усвојен је предлог, формулисан 6. октобра 1864, о модалитету обрачуна приликом

⁵⁷ „Concordia“ V, 1865, 16(375), 25. фебруар/9. март, 61-62.

⁵⁸ *Protocolul despre sedintele conferentiale ținute în urmarea intimat al ministerului de stat din 29 decembrie 1864, nr. 8642, din parte corpului reprezentativ roman greco-oriental în Carlovit, începând din 20/8 februarie 1865*, у: *Acte oficiale*, 23-24.

⁵⁹ Документи које су октобра 1864. редговали В. Бабеш и А. Мочоњи били су насловљени: 1. *Opiniunea membrilor romani din comisiunea aleasa în sinodul general pentru cercetarea fondurilor administrative în Carlovit și emanciparea partilor componente națiunii române și celel sarbesti*; 2. *Proiect del program al reprezentantilor romani la sinodul eposcopesc în Carlovit în provincia despartirii ierarhice a romanilor de catra sarbi*, у: *Acta oficiale*, 69-119.

поделе фондова, установљујући своту која би припала странама сразмерно доприносу српских односно румунских епархија заједничком митрополијском иметку. Сходно прорачуну, румунској страни би припадало 556.500 ф из клирикалног фонда и 318.600 ф из неприкосновеног фонда, свега 875.100 ф. У погледу осталих фондова који су администрирани из Карловаца, румунско представничко тело је претендовало на учешће румунских студената у коришћењу школских задужбина које је основао Путник, на фонд за епископску резиденцију у Араду у вредности од 7.303 ф ав и фонд од 1.484 ф 918/10 кр који је основао Рајачић за румунску богословију. Захтевана је још половина прихода заосталих иза последњег заједничког митрополита, најмање половина резиденција и епископских добара у Вршцу и Карансебешу, као и помоћ карансебешком епископу за опремање епархије.⁶⁰

За администрирање фондова који иду Румунској митрополији образовано је привремено старатељство које су чинили арадски епископ, 2 члана и 2 члана-заменика из редова клирика, 4 световњака и 4 заменика из области Војне границе, 1 благајник и 1 надзорник. Међу њима су били окружни протопрезвитери Константин Грујић и Јоан Марку, школски директор Николаје Андрејевић, Андреј Мочоњи, Ђорђе Попа, Ђорђе Фогараш, Николаје Зига, Јосиф Серачин, Константин Удреа, Атанасије Шандор и Лазар Јонеску.⁶¹

Одлуке румунског представничког тела донете на седници од 16/28. фебруара биле су упућене царском комесару Филиповићу. Одуговлачење српске стране да одговори и тежње да се застраше румунски депутати нагнали су румунско представничко тело да захтева распуштање и напуштање преговора.⁶² Било је потребно посредовање царског комесара да би преговори отпочели, и то је уследило 5/17. марта 1865. у присуству јерарха и по 5 световњака са сваке стране. На захтев патријарха да Румуни одреде минималне захтеве, Андреј Шагуна је предложио своту од 500.000 ф. Патријарх је узвратио да румунска страна може бити задовољна са 100.000 ф и затражио је да се упуту понуда око те своте. Румунски митрополит је смањено претензије на 400.000 ф, на шта је српска страна прецизирала да је

⁶⁰ Опширно у: *Opiniunea membrilor romani*, у: *Acte oficiale*, 69-73, и у: *Protocolul sedintelor corpului reprezentativ roman tinute la Carlovit, incepand cu 20/8 februarie 1865*, у: *Acte oficiale*, 28-31.

⁶¹ *Protocolul conferintelor corpului reprezentativ roman tinute la Carlovit, incepand cu 20/8 februarie 1865*, у: *Acte oficiale*, 31-34.

⁶² *Protocolul sedintei corpului reprezentativ roman la Carlovit din 2/14 martie 1865*, у: *Acte oficiale*, 35-39.

највише што се Румунима може понудити свота од 200.000 ф. Андреј Шагуна је ту понуду одбио, изјавивши да не може одступити од 400.000 ф.⁶³

Други састанак одржан је 6/18. марта 1865. под још неповољнијим околностима. Српски патријарх је захтевао писмени предлог румунске стране о неопозивом минимуму, како би га подисо на одобрење Сабору, а одбио је да разговара о питању манастира, с образложењем да фондови, резиденције и манастири не могу бити предмет нагодбе, јер „су чисто српска национална имовина“. У тим околностима, митрополит Андреј Шагуна је изјавио да остаје при пређе предложеној своти од 400.000 ф, те да и даље потражује четири манастира на румунској територији, као и остале фондове и обештећења. Српско-румунска конференција се сама распустила, и то без икаквог резултата.⁶⁴

Седница румунског представничког тела од 7/19. марта 1865. одобрила је наступ преговарача, забележивши и неуспех покушаја пријатељског споразумевања двеју страна. Шагуна и Ивачковић су поднели румунском преговарачком телу додатак о питању манастира, у којем су изјавили да би били задовољни и са два од поменути четири манастира, да су Срби прихватили преговоре, али да у новим условима остају при пређе формулисаним захтевима. Митрополит Шагуна је предложио да се рад румунског представничког тела оконча и читава документација упути царском комесару.⁶⁵

Неуспех преговора повећао је несигурност црквених заједница. Највећа је била забринутост међу Румунима из Темишварске епархије. Изразио ју је Андреј Мочоњи написавши „да се наш бројни народ из срца Баната лишио не само свог епископског престола из Темишвара, него и права на сопствено владичанство у својој средини, растежући се и делећи се између 4 дијецезе – две румунске и две туђинске“. Темишварци–депутати Темишварске епархије упутили су 16/28. фебруара петицију цару поводом питања темишварске румунске епископије. Други озбиљан разлог за забринутост представљале су мешовите парохije и окружни протопрезвитерати; према виђењу Андреја Мочоњија, у питању је било четрдесетак општина са око 800.000 Румуна што су остајали под влашћу српске јерархије до пописа који ће извршити за то одређене комисије. Одговорност за

⁶³ *Protocolul sedintei corpului reprezentativ roman la Carlovit din 5/17 martie 1865*, у: *Acte oficiale*, 39-40.

⁶⁴ *Protocolul sedintei corpului reprezentativ roman la Carlovit din 6/18 martie 1865*, у: *Acte oficiale*, 40-41.

⁶⁵ *Protocolul sedintei corpului reprezentativ roman la Carlovit din 7/19 martie 1865*, у: *Acte oficiale*, 41-45.

неуспех покушаја помирења са представништвом српског Сабора не може се бацити на српску нацију, тврдио је А. Мочоњи, наглашавајући да треба да негујемо „наше везе братства и солидарности са том нацијом“.⁶⁶

Српско мишљење о преговорима изражено је у аустријској штампи. Сматрајући оправданим захтеве Румуна за еманципацију, аутономију, једнакост и сопствену јерархију, српски дописник је запажао чињеницу да не постоји никакво противљење политичких кругова и јерархије у погледу отцепљења. Напротив, запажао је, „Срби имају и политичких разлога да буду за оснивање засебне румунске јерархије и гарантовање аутономног управљања“. Српска страна је незадовољна путевима и модалитетима отцепљења, чињеницом да Румуни захтевају од политичке власти да им одобри митрополита, да разграничи црквене територије и да одлучи о подели фондова, чиме се – по њеном мишљењу – угрожавају аутономни положај Срба према Аустријанцима и канонски закони Православне цркве. Имајући у виду заједничку историјску прошлост, Српска црква је очекивала да Румуни заузму своја места у Сабору и изнесу своја потраживања, јер је Сабор једино законско тело надлежно за то питање. „То је,“ наставио је дописник, „и по канонском праву искључиви законски пут да се могу споразумети Срби са Румунима. Било који ини пут противан је аутономном положају Српске цркве у Аустрији и њеним црквеним нормама. Позивати политичку управу да она једнострано штогод разреши у том питању значи подривати аутономију националне Православне цркве увлачењем световне власти у црквене послове и огрешити се о њене канонске поставке.“⁶⁷ Са своје стране, „Србобран“ је оспоравао Румунима било какво право на црквене фондове и манастире, пишући да „ако неко напушта заједништво, не може претендовати на заједничко имање“.⁶⁸

После неуспеха преговора на Синоду и на конгресу, одлука о подели заједничких фондова и манастира пренета је на вишу власт. Априла и јуна 1865. Шагуна је упутио манастиру Шмерлингу (Schmerling) захтеве да се коначно реши питање јерархијске поделе.⁶⁹ Постепено су верска питања пала у засенак политичких и питање отцепљења је одложено, мада су се на општинском нивоу почеле јављати злоупотребе око пописа заједница, производећи напетост и сукобе. После 1867. године питање поделе

⁶⁶ Andrei Mocioni, *O reprivire la cele petrecute de curand la Carlovit*, „Concordia“ V, 1865, 23(382), 20. март/2. април, 89.

⁶⁷ *К српском пишању*, допис за „Ost und West“, потписан G. V-ts, преузето из „Concordia“ V, 1865.24(383), 25. март/6. април, 95-96.

⁶⁸ V. Gradinaru, *Ceva desmere interesele romano-sarbe* („Србобран“, бр. 2/1865), „Concordia“ V, 1865, 28(387), 8/20. април, 111.

⁶⁹ Препсика Шагуна-Шмерлинг у: I. Puscariu, *нав. дело*, 379-392.

заједничког имања и манастира поверено је Мађарској дијети, која га је пренела на редовне судове. Закон IX из 1868. признао је Румунску митрополију и прописао њене односе са државом и Српском митрополијом.⁷⁰

Тек је на националном црквеном Сабору 1868. поново узето у разматрање питање отцепљења и образована деветочлана комисија с епископом Ивачковићем на челу, задужена да редигује документ за споразум са српским националним Сабором по свим споровима који су остали нерешени.⁷¹ Од тога момента почиње нова етапа у процесу отцепљења, у којој су се преговори смењивали са судским споровима, и то се протегло до почетка Првог светског рата.

Ако се негдашња српско-румунска солидарност распала у корист националне румунске или српске солидарности 1866-1868, као одраз лаицизирања националних покрета двају народа потврдили су се политички савез и сарадња елита двеју нација на темељу идеје о националности и начелима либерализма, који су функционисали у тренуцима кључним за судбину двеју нација у новом политичком организовању монархије.

Превод Стиван Буџарски

THE HIERARCHIC SEPARATION OF THE ROMANIAN ORTHODOX
CHURCH FROM THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH 1864-1868
Summary

The study deals with the beginning of the process of hierarchic separation of the Romanian Orthodox Church from the Serbian Metropolitan See of Karlovci inaugurated by the process of establishing the national Orthodox churches. Initiated at the end of the 18th century in the Orthodox churches of the Austrian Empire, the phenomenon rendered topical the relationship between ethnicity and denomination as well as the interdenominational and interethnic relations between the peoples of the Eastern part of the Austrian monarchy. The Romanian-Serbian ecclesiastic relations which functioned in the 18th century within the framework of the Orthodoxy of Austria, under the sign of the „Illyrian privileges“, was deeply affected by the progress of secular thought and modern nationalism, by the impact of liberal ideas which contributed to the dissolution of the old

⁷⁰ „Concordia” V, 1865, 69(428), 29. август/10. септембар, 209-210.

⁷¹ *Protocolul Congresului national bisericesc de religiunea greco-rasariteana conchiat in Sibiu pe 16/28. septembrie 1868*, Sibiu 1868, III седница, 18/30. септембра, 42.

denominational solidarity. At the beginning of the 19th century the phenomenon developed from confrontation to separation, a decisive moment in the evolution of this process being the revolution of 1848 when the Romanians have for the first time proclaimed the separation from the Serbian ecclesiastic hierarchy.

The liberal régime established in 1860 in Austria initiated a new stage in the process of the Romanians' separation from the Serbian hierarchy of Karlovci which, at the same time, represented the last stage in the attempt to restore the national Metropolitan Church. The separation was supported by the imperial as well as the Hungarian political circles, chiefly on political grounds imposed by the alignment of forces within the monarchy, by the relationship between the dynasty and the nations of the Empire, by the interethnic relations. The year 1863 was crucial for the Romanian Orthodox Metropolitan Church within the framework of the reappraisal of Vienna's attitude towards the Romanians and of Transylvania's part in the new constitutional organization of the monarchy.

The Illyrian Congress of 1864 and the Metropolitan Synod that followed dealt with the issue of separation on the background of Romanian-Serbian denominational tension in parishes. The study reconstructs the Romanians' attitude towards the Congress, the position of the Romanian representatives in the Synod, the Synod's decisions concerning the separation matter, the Romanians' platform in the negotiations regarding the practical, administrative aspects of separations, the final conclusions of the negotiations of 1865 and the beginnings of the separation proper represented by the establishment of the Romanian Metropolitan Church.

Pushed in the middle ground since 1866, after the failure of the negotiations of 1864–1865, the separation issue was resumed in 1868 by the National Ecclesiastic Congress of Sibiu, which opened a new stage in the process of separation in which the negotiations aiming at an amiable agreement altered with judicial confrontations in courts of justice designated by the Hungarian Ministry for this very purpose, and persisted until the First World War.